

Zdzisław Gębołyś
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego
w Bydgoszczy

„Bibliotekarz” 1919-1929-1939
– czasopismo fachowe nie tylko dla bibliotekarzy.
Cz. II: Tematyka bibliotekarska

Wstęp

„Bibliotekarz” był pomyślany od samego początku jako czasopismo o profilu popularnonaukowym, koncentrujące się na sprawach bibliotekarskich. Redakcja już w numerze 1/1919 informowała, że ma ono służyć bibliotekom powszechnym (ówczesna nazwa bibliotek publicznych). Deklarowała, że pismo ma służyć wymianie myśli, wątpliwości i doświadczeń dla pracowników bibliotek. Zakładała, że będzie zarówno miejscem do poruszania spraw fachowych, jak i forum dyskusji o roli społecznej bibliotek. W programowej deklaracji, niezatytułowanej, Redakcja oznajmiała, że będzie pomagać czytelnikom w poznawaniu krytycznych spisów i omówień literatury fachowej, dodatkowo też prowadzić dział sprawozdawczy z życia bibliotek. Podkreślała także poradniczy i praktyczny charakter pisma. Redakcja w zeszycie numer 1 apelowała do czytelników, aby byli nie tylko odbiorcami, ale również współtwórcami „Bibliotekarza”¹. Trzeba przyznać, że założenia te, mimo przeobrażeń i metamorfóz pisma, udało się jej zrealizować.

W naszym artykule pragniemy przedstawić w sposób możliwie detaliczny główne wątki i nurty składające się na zawartość przedwojennego „Bibliotekarza”. W części pierwszej tekstu pragniemy naświetlić tematykę pisma, ze zwróceniem uwagi na reprezentację statystyczną poszczególnych zagadnień. W części drugiej zostaną omówione bardziej szczegółowo główne bloki tematyczne występujące w piśmie. Jego adresem, co wynika nie tylko z ogłaszanych w kolejnych wcieleniach pisma deklaracji²,

¹ Redakcja. „Bibliotekarz”, 1919, nr 1, s. 2.

² Od Redakcji. „Bibliotekarz”, 1934/35, nr 1-2, s. 1; Od Redakcji. „Bibliotekarz”, 1938, nr 1-2, s.1; Od Redakcji. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1933/34, nr 11-12, s. 1-2.

ale również z samej zawartości, były przede wszystkim biblioteki publiczne i ich bibliotekarze³.

Charakterystyka ogólna

Tekst ten jest II częścią tryptyku poświęconego przedwojnemu „Bibliotekarzowi”⁴. Dlatego też pomijamy kontekst historyczny, który został przedstawiony w pierwszym artykule, opublikowanym w 2021 roku. Tym razem pragniemy zwrócić uwagę na popularnonaukowy i bardzo praktyczny charakter pisma. Istotne wydaje się też podkreślenie, że „Bibliotekarz” poprzez swoje łamy starał się dotrzeć do całego spektrum bardzo zróżnicowanej grupy bibliotek oświatowych, stanowiących po części dziedzictwo zaborów (na przykład do bardzo dobrze, fachowo prowadzonych bibliotek oświatowych pod egidą Towarzystwa Czytelni Ludowych w zaborze pruskim, i, po drugiej stronie, w zaborze rosyjskim dopiero rozwijających się sieci bibliotek Polskiej Macierzy Szkolnej). Duży wpływ na zakres i częstotliwość poruszanych tematów miała ograniczona objętość pisma oraz perturbacje finansowe, które zakłócały regularny, comiesięczny cykl publikacyjny. Godne uwagi wydaje się też zaznaczenie, że sprawy bibliotekarskie poruszane były też na łamach innych czasopism fachowych, pokrewnych wobec bibliotekarstwa: drukarskich, księgarskich, wydawniczych i bibliograficznych⁵.

„Bibliotekarz”. Rocznik 1919

W części artykułowej zostały opublikowane 24 artykuły. Dominują pośród nich teksty poświęcone problemom bibliotek powszechnych⁶, w szczególności polityce i gospodarce bibliotecznej oraz technice i pedagogice bibliotecznej. Tematem istotnym pierwszego rocznika „Bibliotekarza”, choć w sensie statystycznym, nie najważniejszym, były bezwzględnie sprawy zawodu bibliotekarza i kształcenia zawodowego. Od samego początku ważne miejsce zajmowała w nim też bibliografia w postaci spisów bibliograficznych – zob. tabela 1.

³ Redakcja apelowała, aby „czytelnicy nie byli tylko biernymi odbiorcami pisma, lecz współbudowniczymi sprawy, o której słuszności i użyteczności żaden z nich, zapewne nie wątpi” – zob. *Redakcja*, „Bibliotekarz”, s. 2.

⁴ GĘBOŁYŚ Z., „Bibliotekarz” 1919-1929-1939 – *czasopismo fachowe nie tylko dla bibliotekarzy*. Cz. I: *geneza, założenia, cechy formalne*. „Heteroglossia”, 2021/11, s. 277-297. W części trzeciej zostanie omówiona tematyka niebibliotekarska na jego łamach oraz środowisko autorskie przedwojennego „Bibliotekarza”.

⁵ Tematyka bibliotekarska była stale obecna w II RP na łamach czasopism bibliograficznych („Książka”; „Przegląd Bibliograficzny”), czasopism księgarskich i drukarskich („Przegląd Księgarski”; „Księgarz”; „Pracownik Graficzny”), bibliofilskich („Exlibris”; „Silva Rerum”) oraz oświatowych („Wiadomości Biblioteczne”; „Oświata Pozaszkolna”) – zob. ŻOŁĘDOWSKA-KRÓL B., *Rozwój myśli księgoznawczej i bibliotekoznawczej w świetle czasopism naukowych i fachowych wydawanych na terenach ziem polskich (1901-1939)*. Katowice 2019, s. 104-140.

⁶ W okresie przedwojennym tym mianem określano biblioteki publiczne.

Tematyka	Liczba artykułów
Biblioteki publiczne – ogólnie	1
Biblioteki publiczne – szczegółowe kwestie	8
Biblioteki publiczne w miejscowościach	4
Biblioteki naukowe	3
Literatura polska	1
Zawód bibliotekarza/kwalifikacje, kształcenie	4
Biblioteki ruchome i wędrowne	1
Związki bibliotekarskie	1
Teatr amatorski	1
Razem	24

Tabela 1. Tematyka artykułów zamieszczonych w „Bibliotekarzu” w 1919 roku.

Źródło: „Bibliotekarz” 1919, nr 1-6

O różnorodności tematycznej pierwszego „Bibliotekarza” świadczą teksty o instruktorach bibliotecznych⁷, o opłatach w bibliotekach publicznych⁸, o bibliotekach ruchomych. Wyrazem otwartości środowiska na przedstawicieli innych bibliotek niż oświatowe są teksty dotyczące bibliotek naukowych⁹.

„Bibliotekarz”. Roczniki 1929/30 – 1933/34

Tematyka „Bibliotekarza”, wydawanego pod tytułem „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, w latach 1929/30-1933/34 koncentrowała się wokół Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy, i to zarówno w części artykułowej, jak i informacyjnej. Wymowna jest w tym względzie statystyka. Na 80 artykułów tylko 10 nie dotyczy Biblioteki. Spośród 116 tekstów tworzących dział informacyjno-przeglądowy, tylko 10 przygotowanych zostało przez Poradnię Biblioteczną ZBP i nie ma bezpośredniego związku z warszawską biblioteką. Pewnie żadna z polskich bibliotek okresu międzywojennego nie ma tak dobrze udokumentowanej działalności, ale też żadna z nich nie miała swojego organu prasowego. „Bibliotekarz” z lat 1929/30-1933/34 „oświeca” bibliotekę ze wszystkich możliwych stron. Przenosi nas w przeszłość, bardzo wiele pisze o teraźniejszości, przenosi nas też w przyszłość, przynajmniej dwukrotnie, raz poprzez artykuł Zygmunta Konrada prezentujący projekt nowego gmachu Bibliote-

⁷ RYGIEL S., *Instruktorzy biblioteczni*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 1, s. 4-5; LANGER A., *Projekt regulaminu dla instruktorów bibliotecznych*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 5-6, s. 76-77.

⁸ *Opłaty abonamentowe w bibliotece powszechnej*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 1, s. 5-6.

⁹ ŁODYŃSKI M., *Centralna Biblioteka Wojskowa*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 3-4, s. 48-49; ŁODYŃSKI M., *Nowy katalog Centralnej Biblioteki Wojskowej*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 5-6, s. 72-74.

ki¹⁰, drugi raz poprzez memoriał w sprawie rozwoju czytelnictwa, którego autorem był F. Czerwijowski¹¹ - zob. tabela 2.

Tematyka	Liczba artykułów
Kształcenie bibliotekarzy – wykłady	2
Kształcenie bibliotekarzy – kursy	32
Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy	138
Zawód bibliotekarza	18
Socjologia książki	1
Biblioteki/ośrodki informacji	2
Biogramy	10
Razem	203

Tabela 2. Tematyka artykułów zamieszczonych w „Bibliotekarzu” w latach 1929/30-1933/34.

Źródło: „Bibliotekarz” 1929/30-1933/34

W latach 1929/30-1933/34 pojawiły się w czasopiśmie dwa ważne, nowe działy: *Poradnia Biblioteczna* oraz *Materiały do słownika bio-bibliograficznego bibliotekarzy polskich i obcych*, które zostaną omówione dalej.

„Bibliotekarz”. Roczniki 1934/35–1939

W myśl nowych założeń programowych pisma jego łamy zajęły biblioteki publiczne w kraju ze swoją historią, problematyką, stanem aktualnym i działalnością¹². Prezentowane były przede wszystkim biblioteki miejskie w większych miastach, powiatowe centrale bibliotek ruchomych, ale także różne biblioteki instytucji i organizacji społecznych, jak np. biblioteki dla ociemniałych, biblioteki szpitalne czy biblioteki oświatowe Związku Zawodowego Kolejarzy. W trzeciej odsłonie (1934/35-1939) „Bibliotekarz” przyniósł generalną, oprócz transformacji formalnej, zmianę oblicza pisma. „Bibliotekarz” otworzył się na biblioteki publiczne w kraju i za granicą. Dominowała nadal tematyka krajowa, ale w coraz większym zakresie obecna była zagranica. Widać to zarówno w części artykułowej, jak i kronikarskiej. Łamy czasopisma zaczęły „zasiedlać” problemy szczegółowe, istotne i żywotne dla ówczesnych bibliotek publicznych. Na pierwszy plan zdecydowanie wysunęły się teksty poświęcone bibliotekom publicznym w poszczególnych miejscowościach, regionach oraz w wymiarze

¹⁰ Zob. KONRAD Z, *Projekt nowego gmachu Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1932/33, nr 10-11, s. 61-70.

¹¹ CZERWIJOWSKI F., *Memoriał w sprawie rozwoju czytelnictwa m. st. Warszawy za pomocą bibliotek publicznych*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1930/31, nr 7, s. 49-50.

¹² *Od Redakcji...*, s. 1.

ogólnopolskim. Dostrzegalna jest też zmiana jakościowa w doborze publikowanych tekstów. Wprawdzie nadal dominowały artykuły przeglądowe i informacyjne, jednak coraz częściej zaczęły dochodzić do głosu artykuły problemowe, poświęcone zagadnieniom szczegółowym, jak np. wystawom, budownictwu bibliotecznemu, powiatowym centralom bibliotecznym, bibliografii, bibliotekom na wsi, wolnemu dostępowi do półek, współpracy bibliotek publicznych z bibliotekami szkolnymi, szkoleniu użytkowników bibliotek. Ważną pozycję działu krajowego zajmowały dwa tematy, mianowicie biblioteki publiczne dla dzieci i młodzieży oraz ustawa biblioteczna. Oprócz tekstów o treści ogólnej, znalazły się również takie problemy jak praca propagandowa i wychowawcza w tych bibliotekach.

Spadło, w wymiarze statystycznym, w stosunku do poprzednich edycji pisma, zainteresowanie sprawami zawodu bibliotekarskiego. Takie wrażenie robi rozproszenie w różnych częściach pisma tej problematyki oraz jej nieregularne publikowanie. Redakcja kontynuowała drukowanie życiorysów sławnych i zasłużonych bibliotekarzy, polskich i zagranicznych. Na plan dalszy zeszło również kształcenie bibliotekarzy. Na znaczeniu wzrosła natomiast problematyka życia bibliotekarskiej organizacji zawodowej, Związku Bibliotekarzy Polskich (ZBP), czego wyrazem było publikowanie sprawozdań z krajowych i międzynarodowych narad, zjazdów i konferencji. Istotnym novum było stworzenie de facto *działu zagranicznego*. Marginalny wymiar miała inna tematyka: literatura polska, teatr amatorski, biblioteki naukowe. Jej obecność dowodzi jednakowoż otwartości środowiska na przedstawicieli innych bibliotek. Między innymi temu służą teksty o wystawach bibliotecznych¹³, o bibliotekach ruchomych, o architekturze bibliotecznej¹⁴.

Tematyka	Liczba artykułów/notek
Biblioteki dla dzieci i młodzieży	18
Biblioteki publiczne w różnych miejscowościach	5
Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy	4
Biblioteki publiczne – ogólne problemy	17
Biblioteki publiczne za granicą	10
Ustawa biblioteczna/prawo biblioteczne	6
Zawód bibliotekarza/Bibliotekarze	7
Księgozbiór	4
Zjazdy/kongresy/konferencje biblioteczne	7
Biblioteki specjalne	1
Wystawy w bibliotece	1

¹³ (A.M.) [Aniela Mikucka], *Wystawy biblioteczne*. „Bibliotekarz”, 1938, nr 7, s. 87-89.

¹⁴ WITKIEWICZ-KOSZCZYC J., *Dom biblioteki powiatowej (założenia organizacyjno-architektoniczne)*. „Bibliotekarz”, 1937/38, nr 10, s. 145-147.

Budownictwo i architektura biblioteczna	5
Bibliografia adnotowana/zalecająca	2928
Biblioteki miejskie	4
Szkolenie bibliotekarzy	8
Materiały do słownika bio-bibliograficznego bibliotekarzy polskich i zagranicznych	12
Myśli o książce	12
Bibliografia	2
Biblioteki mniejszości narodowych	1
Szkolenie użytkowników	2

Tabela 3. Tematyka artykułów zamieszczonych w „Bibliotekarzu” w latach 1934/35 – 1939.

Źródło: „Bibliotekarz” 1934/35-39

Charakterystyka szczegółowa

W charakterystyce szczegółowej „Bibliotekarza” zajmiemy się głównymi tematami prezentowanymi na łamach pisma, poczynając od Alma Mater, czyli Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy, poprzez prezentację treści dotyczących zawodu i kształcenia bibliotekarza, charakterystykę niezmiernie bogatego działu bibliograficznego, a skończywszy na omówieniu problematyki bibliotekarskiej, krajowej i zagranicznej.

Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy

Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy jest obecna w „Bibliotekarzu” od początku do końca przedwojennej edycji pisma. Nieśmiało zainicjowała swą obecność w 1919 roku – dwoma tekstami historycznymi o Bibliotece¹⁵. Nawiasem mówiąc, historia Biblioteki jest obecna z różną częstotliwością przez cały okres wydawania przedwojennego „Bibliotekarza”¹⁶. W drugim wcieleniu, obejmującym lata 1929/30–1933/34, gdy czasopismo stało się oficjalnym organem Biblioteki, teksty o Bibliotece, różnej wielkości, zdominowały tematykę pisma. Tematyka „Bibliotekarza” w latach 1929/1934 koncentrowała się wokół Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy, i to zarówno w części artykułowej, jak i informacyjnej.

„Bibliotekarz” z lat 1929/30-1933/34 „oświecał” bibliotekę ze wszystkich możliwych stron. Regularnie, poprzez sprawozdania, raportował o efektach jej działalności. Charakteryzował należące do niej komórki organizacyjne, zbiory oraz poszczególne

¹⁵ F.C. [Faustyn Czerwijowski], *Towarzystwo Biblioteki Publicznej w Warszawie*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 2, s. 27-28; F.C. [Faustyn Czerwijowski], *Sprawozdanie z działalności T-wa Czytelní m. Warszawy w roku 1918*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 3-4, s. 53-56.

¹⁶ *Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy (Rys historyczny)*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1929/30, nr 8, s. 33-35.

placówki. Łatwiej określić liczbę tekstów, które nie dotyczyły Biblioteki. Biblioteka obecna jest w każdym dziale pisma, we wszystkich numerach wydanych od 1919 do 1939 roku, aż w 116 tekstach. Wszechobecna, to znaczy obecna we wszystkich 33 numerach z tego okresu, jest *Kronika*. W 24 numerach „Bibliotekarza” znalazło się miejsce dla wykazów książek zgromadzonych w dwóch działach: *Desiderata* i *Duplicata*. Rubryka o podobnym charakterze, *Nowe książki*, zajmuje 18 numerów, natomiast *Wydawnictwa Biblioteki* – 7 numerów. *Sprawozdania* Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy zostały zamieszczone tylko w 9 numerach, ale też zajmują one największą objętość. Gwoli ścisłości należy wspomnieć również o równie częstym gościu, jakim był Kurs bibliotekarski przy Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy (21 tekstów w 18 numerach) oraz Jednoroczna Szkoła Bibliotekarska (5).

Sytuacja diametralnie zmieniła się od roku 1934/35 wraz z kolejną zmianą formuły pisma i przejściem Biblioteki z roli gospodarza do współgospodarza pisma. Nadal często publikowane są tam sprawozdania Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy – 10. Powróciła do pisma *Kronika*, wprowadzając pod nieco zmodyfikowanym tytułem *Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy*, ukazując się w 4 numerach. Przelotnie, również w zminiaturyzowanej formie, powrócił do „Bibliotekarza” dział *Duplikata*, w 2 numerach. Sama Biblioteka jako temat artykułów pojawia się ogółem w 10 tekstach, z czego 8 dotyczy Biblioteki jako takiej¹⁷, a 2 – bibliotekarzy Biblioteki Publicznej¹⁸.

Kronika

Kronika, początkowo nazywana z łacińska *Chronica*, w istocie rzeczy występowała w dwóch „wcieleniach”. Pierwszym wcieleniem była *Kronika* z lat 1929/30–1933/34. *Kronika* z tego czasu przedstawiała bilans osiągnięć Biblioteki, mierzony miesiącem lub nieco dłuższym okresem. W formie opisowej i tabelarycznej zamieszczano w niej informacje o zmianach in plus lub in minus w zakresie całego księgozbioru, w całości oraz jego części podzielonych na agendy biblioteki (czytelnie, wypożyczalnie), o ruchu czytelników i książek, o zmianach w obszarze budżetu i personelu¹⁹. Każdorazowo Biblioteka informowała o swojej działalności informacyjnej. Różny był zasięg chronologiczny kroniki, wynosił od jednego do, maksymalnie, sześciu miesięcy²⁰. *Kronika* publikowana w latach 1934/1935 przeszła pewną metamorfozę, przede wszystkim uległa zmniejszeniu do kilkunastu wierszy, a warstwa opisowa została ograniczona do podstawowych informacji, co zdarzyło się w okresie sprawozdawczym jednego roku.

¹⁷ *Trzydziestolecie Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy*. „Bibliotekarz”, 1938, nr 3/5, s. 25-32.

¹⁸ ŚWIERKOWSKI K., *Faustyn Czerwijowski. Szkic biograficzny*. „Bibliotekarz”, 1937/38, nr 7-9, s. 129-131; KRZYWICKI L., *Nad grobem cichej siłaczki. Wiktoria Muklanowicz 1876-1938*. „Bibliotekarz”, 1938, nr 9, s. 117-120.

¹⁹ *Kronika 1.1. – 28 II 1931*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1930/31, nr 8-9, s. 83-86.

²⁰ *Sprawozdanie Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy za drugą połowę 1935/36 roku*. „Bibliotekarz”, 1936/37, nr 6/7, s. 70-79.

Sprawozdania

W ciągu 12-letniej historii pisma Redakcja zamieszczała w miarę regularnie sprawozdania z działalności Biblioteki. Pierwsze sprawozdania pojawiły się w czasopiśmie w 1919 roku²¹. Były swoistym rozliczeniem z nieodległą przeszłością, sięgającą 1904 roku. Dzięki entuzjazmowi „ojców założycieli”, zgrupowanych wokół Władysława i Jadwigi Dawidów i wspartych przez możliwych patronów (hrabia Adam Krasieński, baron Leopold Kronenberg) oraz Henryka Sienkiewicza, nie tylko słowem, ale i czynem krzepiącego serca rodaków, Biblioteka w ciągu 6 pierwszych lat istnienia (1917-1913) powiększyła swój stan do ponad 40 tysięcy tomów²². Pierwsze sprawozdania, pisane w pierwszym roku niepodległości, nie „grzeszyły” ścisłością i kompletnością, ale też nie było na to, w tak trudnym momencie, ani czasu, ani sił, a nawet może stosownych kwalifikacji. Sprawozdania z prawdziwego zdarzenia pojawiły się dopiero w drugiej edycji pisma (1929/30–1933/34). Były to zwykle roczne, obejmujące rok sprawozdawczy, a nie kalendarzowy, opisowe przedstawienia stanu ilościowego (zbiory; finanse; zarządzanie, personel; egzemplarz obowiązkowy; nabytki; katalogi; czytelnictwo), co już samo w sobie stanowi cenny materiał informacyjny. Stopniowo powiększała się ich zawartość. Sprawozdanie za rok 1929/30 liczyło już 8 stron, o 2 strony więcej, sprawozdanie za rok 1930/31 oraz sprawozdanie za rok następny 1931/32, liczyło aż 11 stron. Wpływ na objętość miał jednak, oprócz warstwy słownej, również materiał ilustracyjny w postaci tabel oraz fotografii. Sprawozdanie zwykle zaczynało się od spraw ogólnych, od pochwalenia się frekwencją w zakresie czytelnictwa, poinformowania o szkoleniach bibliotekarzy, przedstawienia stanu personelu, rozliczenia się z uzyskanych w roku sprawozdawczym dochodów oraz poniesionych wydatków, wreszcie zapoznanie z różnymi sprawami organizacyjnymi, ze strukturą organizacyjną Biblioteki, ze stanem pomieszczeń itd. Druga część sprawozdania dotyczyła księgozbioru i czytelnictwa. Dane statystyczne o księgozborze obejmowały całość zbiorów oraz jego partie w podziale na formy wpływów (egzemplarz obowiązkowy, kupno, dar, wymiana), treść oraz agendy i filie Biblioteki. W sprawozdaniu ze stanu czytelnictwa Biblioteka referowała liczbę odwiedzin czytelników, liczbę wypożyczeń na miejscu, na zewnątrz, wypożyczeń międzybibliotecznych. Zamykała sprawozdanie tabela zbiorcza oraz kilka słów komentarza obejmującego ocenę oraz prognozy. Zwyczaj zamieszczania rocznych sprawozdań zakończył się definitywnie sprawozdaniem za rok 1933/34, zamieszczonym w nr 1/1934/35²³. Kolejne sprawozdania z publikowane w latach 1934/34–1938 obejmowały krótsze odcinki czasu, najpierw kwartalne, następnie półroczne, i nazywane były sprawozdaniami prowizorycznymi. Pewnej modyfikacji uległa forma sprawozdań. Dane statystyczne zostały podzielone

²¹ m.g. [Maria Gutry], *Sprawozdanie z działalności Wydziału Czytelników przy W.T.D. w roku 1918*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 3-4, s. 54-55.

²² Zob. BZOWSKA M., *Biblioteka Publiczna 1914-1928*, W: *Z dziejów książki i biblioteka w Warszawie*. Praca zbiorowa pod red. S. Tazbira. Warszawa, 1961, s. 547-560; GAWINKOWA I., *Biblioteka Publiczna 1928-1939*, W: *Z dziejów książki i biblioteka w Warszawie*. Praca zbiorowa pod red. S. Tazbira. Warszawa, 1961, s. 561-605.

²³ *Sprawozdanie Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy za rok 1934*. „Bibliotekarz”, 1934/35, nr 1/2, s. 2-8.

na siedem sekcji odpowiadających podstawowym danym statystycznym (zbiory; czytelnictwo, organizacja). Rozbudowana została znacznie tabela końcowa, przybierając bardzo analityczny charakter. Ogółem w podanym okresie zostało opublikowanych 10 sprawozdań.

Działy Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy

Od numeru 10/1929/30 w „Bibliotekarzu” zaczęły się pojawiać sprawozdania z działalności poszczególnych działów Biblioteki. Redakcja co prawda nie zdążyła z prezentacją całego bibliotecznego organizmu do wybuchu wojny, ale i tak dowiadujemy się z nich wiele o starodrukach, o wypożyczalniach²⁴, o kolekcjach sztuki i kartografii²⁵, rękopisów²⁶, o wpływach wydawnictw ciągłych²⁷ oraz egzemplarza obowiązkowego²⁸, czytelnich dla dzieci i młodzieży²⁹ oraz o introligatorni³⁰. Sprawozdania tego typu rozpoczynało zwykle zwięzłe omówienie historii rozwoju działu, po czym następowała charakterystyka dokumentów w nich gromadzonych, ogólna i szczegółowa, przedstawienie osiągnięć w zakresie udostępniania, lokalizacji wewnątrz Biblioteki, a kończył katalog postulatów na przyszłość.

Tematyka	1919	1929/1934	1934/1939	Razem
Kronika	-	33	4	37
Sprawozdania	3	7	10	20
Działy Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy	-	11	3	14
Artykuły	1	1	2	4
Razem	4	52	19	75

Tabela 4. Dział sprawozdawczy w „Bibliotekarzu” 1919-1929-1939.

Źródło: „Bibliotekarz” 1919-1929-1939.

²⁴ *Wypożyczalnia Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1930/31, nr 5-6, s. 37-41.

²⁵ *Dział Sztuki i Kartografii Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1931/32, nr 8/9, s. 77-80.

²⁶ *Dział Rękopisów Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1931/32, nr 10/11, s. 97-99.

²⁷ *Dział Wydawnictw Periodycznych Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1930/31, nr 8/9, s. 57-64.

²⁸ *Podział egzemplarza obowiązkowego Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1929/30, nr 12, s. 65-66.

²⁹ MILLER J., *Czytelnie dla dzieci i młodzieży przy Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy*. „Bibliotekarz”, 1938, nr 8, s. 131-133.

³⁰ *Introligatornia przy Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1931/32, nr2, s. 21-27.

Gwoli prawdy trzeba zaznaczyć, że *Biuletyn* był nie tylko informatorem o działalności Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy. W ciągu 5 lat istnienia pisał też o sprawach wykraczających poza ten krąg, interesował się powstaniem i rozwojem Biblioteki Narodowej, bibliotekami uniwersyteckimi i fundacyjnymi, tworzeniem samorządowych bibliotek publicznych, teorią i metodyki bibliotekarstwa, publikował biogramy bibliotekarzy, polskich i obcych³¹.

Kształcenie i zawód bibliotekarza

Kształcenie bibliotekarzy

Jednym z przewodnich tematów „Bibliotekarza” były bezwzględnie sprawy kształcenia zawodowego bibliotekarzy. Widać to od początku powstania pisma. Za programowe na tym polu należy uznać teksty W. Dąbrowskiej, która w drugim numerze z 1919 roku, dostrzegając niedostatek fachowców w polskich bibliotekach, poruszyła problem tworzenia szkół i kursów bibliotekarskich. Powołała się przy tym na przykłady i doświadczenia amerykańskie oraz niemieckie³². W części drugiej artykułu W. Dąbrowska przedstawiła plan nauczania, praktykę i egzaminy³³. Program planowanego kursu bibliotekarskiego, organizowanego przez Bibliotekę Publiczną m. st. Warszawy i ZBP, omówił w nr 3/4 w 1919 roku jej dyrektor F. Czerwijowski³⁴.

W latach 1929/30–1933/34 w „Bibliotekarzu” kształcenie bibliotekarzy zajmowało jeszcze mocniejszą pozycję. Jak wiadomo, Biblioteka Publiczna postawiła sobie za cel odpowiednie przygotowanie zawodowe swoich i obcych pracowników bibliotek publicznych³⁵. Realizacji tego zadania służyły powołane do życia w 1929 roku w Bibliotece dwie szkoły: Kurs kwalifikacyjny dla pracowników bibliotek warszawskich oraz Roczna Szkoła Bibliotekarska.

Kurs bibliotekarski

Zadaniem kursu bibliotekarskiego było podwyższenie kwalifikacji zawodowych pracowników bibliotek warszawskich oraz ułatwienie im przygotowania się do przyszłych państwowych egzaminów bibliotekarskich. W „Bibliotekarzu” w 20 numerach zamieszczono ogółem 24 artykuły informacyjne dotyczące kursu. Zostały one podzie-

³¹ Zob. ŁASIEWICKA A., *Celowy dobór ksiązek w bibliotece dziecięcej*, „Bibliotekarz”, 1937/38, nr 8-10, s. 110-111.

³² W.D. (W. Dąbrowska), *Wykształcenie zawodowe bibliotekarza*, „Bibliotekarz”, 1919, nr 2, s. 17-19; nr 3-4, s. 35-38.

³³ Ibidem.

³⁴ F.C. (F. Czerwijowski), *Roczne kursy bibliotekarstwa w roku szkolnym 1920/21*, „Bibliotekarz”, 1919 nr 3/4, s. 38-40.

³⁵ Także bibliotek szkolnych i fachowych.

lone na dwie części. Pierwsza, stricte informacyjna, referowała program kursu według przedmiotów, a w obrębie przedmiotu – podawała wykaz szczegółowych zagadnień oraz literaturę przedmiotu im odpowiadającą. Część druga skupiała się na charakterystyce głównych przedmiotów, na wykazie zagadnień oraz rozszerzonej literaturze przedmiotu³⁶. Poza rocznikiem 1929/30 (tylko nr 1/2) oraz rocznikiem 1933/34 „Bibliotekarz” regularnie informował o kursie³⁷.

Dzięki tym materiałom wiemy nie tylko, kto i co wykladał, znamy daty dzienne zajęć, liczbę godzin przeznaczonych na poszczególne przedmioty, ale również – ilu słuchaczy liczył dany kurs. Znamy też z imienia i nazwiska uczestników kursu (nr 3/6 – 1932/33)³⁸. Poza rocznikiem 1929/30 (tylko nr 1/2) oraz rocznikiem 1933/34 „Bibliotekarz” regularnie informował o szkole. W numerze 2 (1931/32) zamieścił nawet charakterystykę słuchaczy szkoły za rok 1931/32 według zatrudnienia, wykształcenia, płci, wiedzy, miejsca pracy i zamieszkania oraz przyznanych stypendiów³⁹.

Roczna Szkoła Bibliotekarska

Jej zadaniem było przygotowanie samodzielnych organizatorów bibliotek publicznych, bibliotek wędrownych, bibliotek dla dzieci, bibliotek szkolnych i fachowych, ze szczególnym uwzględnieniem bibliotek samorządowych. Pismo pełniło rolę informatora w tym względzie, przedstawiając na bieżąco ofertę kształceniową szkoły. Ramy kolejnych, ogółem 5 artykułów informacyjnych dotyczących Rocznej Szkoły Bibliotekarskiej, wypełniały następujące informacje: warunki przyjęcia; organizacja; program; zapisy i adres; szczegółowy program, w tym charakterystykę treści przedmiotów oraz zalecaną do nich literaturę przedmiotu. W niektórych zeszytach charakterystyka przedmiotów wykładanych podczas kursu ma wymiar personalny. Pod nazwiskiem wykładowcy zostały scharakteryzowane przez niego zajęcia dydaktyczne. Ponadto w kilku zeszytach, w dziale ogłoszeń, informowano o absolwentach kursu, a przy każdym nazwisku podawano uzyskaną notę końcową⁴⁰.

„Bibliotekarz” informował też o kursach bibliotekarskich organizowanych przez „konkurencję”: Uniwersytet Poznański, Poradnię Biblioteczną ZBP, Szkołę Pracownic Społecznych Polskiej Macierzy Szkolnej, Katolicką Szkołę Społeczną⁴¹.

³⁶ *Kurs bibliotekarski przy Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1930/31, nr 12, s. 111-112.

³⁷ *Kurs bibliotekarski (dla personelu Biblioteki)*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1930/31, nr 10/11, s. 80-83.

³⁸ *Kurs bibliotekarski przy Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1932/33, nr 3/6, s. 36-40.

³⁹ *Kurs bibliotekarski przy Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1931/32, nr 12, s. 121-126.

⁴⁰ *Szkoła Bibliotekarska (prywatna) – wyniki egzaminów*. „Bibliotekarz”, 1936/37, nr 3/4/5, s. 63.

⁴¹ *Wydział Bibliotekarski Szkoły Pracownic Społecznych Polskiej Macierzy Szkolnej*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1931/32, nr 8/9, s. 81.

Forma kształcenia	1919		1929/1934		1934/1939		Razem
	Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy	Kursy w innych instytucjach	Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy	Kursy w innych instytucjach	Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy	Kursy w innych instytucjach	
	1	5	32	4	2	22	68

Tabela 5. Kształcenie bibliotekarzy w „Bibliotekarzu” 1919-1929-1939.

Źródło: „Bibliotekarz” 1919-1929-1939

W trzecim okresie wydawania pisma (1934/35–1939) tematyka kształcenia jest również obecna, ale już nie w takim rozmiarze, mając przeważnie charakter informacyjny. Zaprzestano zupełnie podawania informacji o kursie adresowanym do pracowników bibliotek warszawskich. Doraźnie informowano o Rocznej Szkole Bibliotekarskiej. W tym okresie czasu „Bibliotekarz” informował głównie o kursach bibliotekarskich organizowanych przez „konkurencję”, zarówno w Warszawie, jak i praktycznie w całej Polsce: Cieszyn, Inowrocław, Katowice, Łódź, Łuków, Dubno, Włodawa, Werki k/Wilna. Równie obszerna była paleta instytucji, pod których egidą kursy były prowadzone: Poradnia Biblioteczna ZBP; kuratoria oświaty; Polska Macierz Szkolna; Towarzystwo Oświaty Pracowniczej; ZBP.

Zawód bibliotekarza

Takie będą biblioteki, jakie ich bibliotekarzy chowanie. Tak sparafrazować można słynną myśl Jana Zamoyskiego. Nie została ona wyartykułowana wprost, ale, jak się wydaje, towarzyszyła cały czas redaktorom „Bibliotekarza”. Widać to od początku powstania pisma. W dwuczęściowym artykule pt. *Wykształcenie zawodowe bibliotekarza* W. Dąbrowska określiła m.in. trzy podstawowe składniki wiedzy bibliotekarskiej: bibliotekarska (szkoła), dorywcza (kursy), praktyka⁴². F. Czerwijowski, w numerze 3/4 zamieścił tekst o związkach bibliotekarskich w Polsce i na świecie⁴³. W części kronikarskiej rocznika 1919 pojawiały się również komunikaty o zjazdach polskich towarzystw oświatowych⁴⁴. Okazjonalnie na ostatniej stronie bądź na okładce zamieszczone były ogłoszenia bibliotekarzy poszukujących pracy w bibliotece lub bibliotek poszukujących bibliotekarzy, którzy chcieliby się w nich zatrudnić.

W latach 1929/30-1939 tematyka zawodu bibliotekarskiego była reprezentowana poprzez dwa rodzaje tekstów. Pierwszym były biogramy polskich i zagranicznych bibliotekarzy (ogółem w 11 numerach ukazało się 19 biogramów bibliotekarzy, w tym 7 polskich i 13 obcych). Każdy biogram składał się z dwóch części: biograficznej, zawierającej najważniejsze fakty z życia zawodowego oraz bibliograficznej, mieszczącej w sobie najważniejsze publikacje danej osoby.

⁴² DĄBROWSKA W., *Wykształcenie zawodowe...*, s. 17-19; nr 3, s. 35-38.

⁴³ Idem, *Związki bibliotekarskie*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 3-4, s. 35-38.

⁴⁴ *Ze zjazdu nauczycielstwa polskiego*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 2, s. 25-26.

Bibliotekarze polscy	Bibliotekarze obcy
Stefan Demby	Leopold Jan Živny
Edward Kuntze	Zdenek Tobolka
Rudolf G. Kotula	Stepan Siropalko
Stefan Vrtel-Wierczyński	James Duff Brown
Józef Grycz	Arthur Elmore Bostwick
Jan Augustyniak	Melvil Dewey
Helena Radlińska	Mikołaj Rubakin
	Dymitr Bałyka
	Lubow Chawkina
	Fritz Milkau
	Eugene Morel
	Jan Missin

Tabela 6. Bibliotekarze polscy i obcy w „Bibliotekarzu” 1919-1929-1939.

Źródło: „Bibliotekarz” 1919-1929-1939

Drugim ważnym tematem były krótkie doniesienia o sekcjach ZBP. Dopiero w trzecim wydaniu „Bibliotekarza” zawód bibliotekarza znalazł w piśmie stosowną rangę. Kronika krajowa i zagraniczna są pełne informacji o bibliotekarzach, o zjazdach bibliotekarzy czy o stowarzyszeniach bibliotekarskich. Od nr 1 (1938) pojawiła się w piśmie specjalna kolumna pt. *Z życia ZBP*⁴⁵, która informowała o tym, co się dzieje w poszczególnych regionalnych oddziałach organizacji. Redakcja nie stroniła również od informacji o działalności poszczególnych sekcji ZBP, o kolejnych zjazdach bibliotekarzy polskich oraz ich udziale w międzynarodowych kongresach bibliotekarskich. Właściwie, poza jednym tekstem czeskiego bibliotekarza (sic!) Bohuslava Koutnika⁴⁶ nie pojawiły się w „Bibliotekarzu” teksty o kwalifikacjach bibliotekarza.

Bibliografia

Przedwojenny „Bibliotekarz” nie chciał się ograniczać li tylko do udzielania dobrych rad, pragnął również udzielać wskazówek bibliograficznych, kierować czytelników, w tym bibliotekarzy, do literatury fachowej służącej różnym celom. Nie zastępując klasycznych bibliografii, „Bibliotekarz” dawał w dużym wyborze (przeładowym) informacje o nowościach wydawniczych ukazujących się na rynku księgarskim. W pierwszej edycji pisma ów przegląd był podzielony na trzy części: 1. książki dla bibliotekarzy; 2. książki treści humanistycznej; 3. książki dla dzieci i młodzieży; 4. literatura piękna.

⁴⁵ *Z życia Związku Bibliotekarzy Polskich*. „Bibliotekarz”, 1938, nr 1/2, s. 20-22.

⁴⁶ KOUTNIK B., *Kwalifikacje bibliotekarza*. „Bibliotekarz”, 1937/38, nr 1, s. 1-5.

Tematyka	1919	1929/1934	1934/1939	Razem
Desiderata	-	190	2	192
Duplicata	-	1614	-	1614
Nowe książki	45	335	-	335
Wydawnictwo Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy	-	102	-	102
Książka w bibliotece	-	-	640	640
Razem	45	2241	642	2928

Tabela 6. *Desiderata, Duplicata, Nowe książki, Wydawnictwa Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy* w „Bibliotekarzu” 1919-1929-1939.

Źródło: „Bibliotekarz” 1919-1929-1939

Desiderata, Duplicata, Nowe książki i Wydawnictwa Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy

Cztery działy: *Desiderata, Duplicata, Nowe książki i Wydawnictwa Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy* zarówno z punktu widzenia ówczesnych, jak i dzisiejszych czasów to niezmiernie cenne źródło informacji, nawet jeśli fragmentaryczne, o kierunkach polityki gromadzenia zbiorów w bibliotece publicznej⁴⁷. Zważywszy na ówczesny obieg informacji bazujący przede wszystkim na usługach pocztowych, przynajmniej w sferze cywilnej, był to, być może, główny sposób dotarcia do innych bibliotek z podobnymi informacjami.

Nowe książki

Od numeru 1 w roczniku 1930/31 do rocznika IV(1932/33) włącznie pojawił się w „Biuletynie” cenny dział *Nowe książki*, przynoszący informację o ważniejszych książkach otrzymanych przez Bibliotekę w okresie miesiąca sprawozdawczego. Jak deklarowała Redakcja, w rubryce miały być zamieszczane informacje o „znacniejszych wydawnictwach otrzymanych przez Bibliotekę”⁴⁸. Początkowo pozycje były szeregowane alfabetycznie, z czasem zaczęły być porządkowane według działów. Ogółem w trzech rocznikach (1930-1932), w 18 numerach zostało zarejestrowanych 335 pozycji bibliograficznych. Rubryka nie miała jakiegoś ściśle określonego profilu tematycznego. Pojawiały się w niej książki z różnorodnych dziedzin wiedzy. Jak się wydaje, istotniejsze było dla Biblioteki zaprezentowanie dostępności nowych nabytków w niektórych z działów Biblioteki, zwłaszcza w dziale informacyjnym, w poszczególnych wypożyczalniach (naukowej, wypożyczalni z księgozbiorem ruchomym oraz w księgozbiornie zasadniczym), ale także w dziale czasopism. W niektórych numerach

⁴⁷ *Nowe książki, Desiderata, Duplicata*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1930/31, nr 1, s. 11-12.

⁴⁸ *Nowe książki*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1930/31, nr 1, s. 11.

Redakcja postanowiła przedstawić stan wybranych kolekcji Biblioteki. Przykładowo w nr 5/6 (1930/31) pochwaliła się książkami prężnie rozwijającej się kolekcji książek w języku hiszpańskim⁴⁹. W roczniku 1929/30, w numerze 8/9, Biblioteka poinformowała o nabytkach Działu Starodruków w roku kalendarzowym 1930⁵⁰, wymieniając niektóre z nich. W numerze 10/11 (1931/32) zaprezentowane zostały nabytki o charakterze monograficznym, które zasiliły dział geograficzny⁵¹. W dwóch zeszytach w roku 1931/32 (3/5; 6/7)⁵² Biblioteka przedstawiła nabytki sławistyki czechosłowackiej, głównie pochodzące z darów przekazanych Bibliotece przez Ministerstwo Oświecenia Republiki Czechosłowackiej⁵³.

Desiderata

Desiderata podawały wykaz poszukiwanych przez Bibliotekę publikacji polskich i obcych. W przeciągu 5 lat (1929-1933) plus rok 1938 (2 notki) w dziale *Desiderata*, w 26 numerach, zamieszczono informację o 192 książkach. W dziale *Desiderata* zamieszczane były wykazy publikacji poszukiwanych przez Bibliotekę, bez jasnego określenia formy nabycia, co każe sądzić, że każda z dróg (kupno, dar, wymiana) była możliwa. Na listach liczących od kilku do kilkudziesięciu pozycji widnieją głównie czasopisma, całe roczniki, a nawet komplety, oraz wydawnictwa informacyjne, zwłaszcza bibliografie; dominowały tu publikacje treści naukowej, ale w spisach pojawiają się od czasu do czasu również książki⁵⁴.

Duplicata

„Bibliotekarz” w dziale *Duplicata* zamieszczał informację bibliograficzną o dubletach, a może i trypletach, czyli o książkach wieloegzemplarzowych, które Biblioteka pragnęła usunąć ze swojego księgozbioru, proponując bibliotekom wymianę oferowanych książek na inne. Ogółem w rubryce tej zamieszczono informację o 1614 książkach. Dominują w spisach książki starsze, wydane w XIX wieku, głównie w języku polskim⁵⁵, ale nie brakuje też książek w nowożytnych językach obcych, niemieckich, francuskich, rosyjskich itd. W spisach przeważają książki naukowe, ale na listach jest obecna również beletrystyka.

⁴⁹ *Nowe książki. Romanistyka (Hiszpania)*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1930/31, nr 5-6, s. 45-46.

⁵⁰ *Dział Starodruków Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1929/30, nr 10, s. 51-53.

⁵¹ *Nowe książki*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy” 1931/32, nr 10/11, s. 103-109.

⁵² *Nowe książki. Słowianoznawstwo (Czechosłowacja)*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1931/32, nr 3/5, s. 53-54; nr 6/7, s. 63-64.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ *Desiderata*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1929/30, nr 10, s. 55.

⁵⁵ *Duplicata*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1929/30, nr 9, s. 48.

Wydawnictwa Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy

Poczynając od nru 5-6 (1929/30), „Bibliotekarz” zamieszczał wykaz wydawnictw Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy z lat 1906-1929 oraz z lat 1929-1930. Ogółem w dziale tym zarejestrowano 102 publikacje, w 7 numerach. Dział ten ma charakter reklamowy, stąd też oprócz nowości kolejne spisy powtarzają wydawnictwa już wcześniej rejestrowane. Wiele z publikacji znajdujących się na listach to w istocie rzeczy wydane w formie nadbitek artykuły zamieszczone wcześniej w „Biuletynie” choć można znaleźć tam również drobne prace, oryginalne, wcześniej niepublikowane, jak np. wykaz starodruków w zbiorach Biblioteki⁵⁶. Dział wydawnictw „zniknął” z pisma w nowej edycji (1934/35–1939), bardzo możliwe, że nie tyle ze względów oszczędnościowych, co „marketingowych”, nie przynosząc wymiernych korzyści ekonomicznych w postaci zakupu reklamowanych wydawnictw. Dzięki temu nie musimy dziś prowadzić szczegółowych poszukiwań, mając dostęp do informacji w kilku numerach pisma⁵⁷.

Książka w bibliotece

Od nr 1/2 (1934/35) Redakcja zaczęła zamieszczać spisy bibliograficzne opatrzone nagłówkiem *Książka w bibliotece*. Była to kontynuacja katalogu informacyjnego pod tym samym tytułem, tworzonego przez Poradnię Biblioteczną ZBP. W latach 1932–1933 ukazały się w druku dwa tomy katalogu zawierające łącznie około 5000 pozycji⁵⁸. Spis był pomyślany jako rodzaj bibliografii adnotowanej zalecającej, czyli wskazującej bibliotekarzom książki warte do zakupienia. Tak jak w katalogu książki, zostały one zgrupowane w trzech działach: 1. powieści dla dorosłych; 2. powieści dla dzieci i młodzieży; 3. dział naukowy. W obrębie działu książki były ułożone w porządku alfabetycznym. Każda książka, oprócz opisu bibliograficznego i ceny, zaopatrzona została w krótką charakterystykę dzieła. Cyfry rzymskie I-VI wskazywały grupę wiekową, dla której dana książka była zalecana. W ciągu trzech lat w rubryce zamieszczono 640 książek, z czego 247 były to książki naukowe, 299 – beletrystyka dla dorosłych, 154 – beletrystyka dla dzieci i młodzieży. Dział, po raz ostatni opublikowany w nr 1/2 (1938), zniknął z „Bibliotekarza” z chwilą przeniesienia go do „Przewodnika literackiego i naukowego”⁵⁹.

⁵⁶ *Wydawnictwa Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1930/31, nr 8-9, s. 68.

⁵⁷ *Wydawnictwa Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1933/34, nr 9-10, s. 10.

⁵⁸ *Książka w bibliotece*. „Bibliotekarz”, 1934/35, nr 1/2, s. 11. Zob. też. *Książka w bibliotece. Katalog informacyjny*. Praca zbiorowa pod red. W. Dąbrowskiej. Warszawa 1934; *Książka w bibliotece. Katalog informacyjny*. Praca zbiorowa pod red. W. Dąbrowskiej. Warszawa 1935.

⁵⁹ *Książka w bibliotece. Dział prowadzony przez Poradnię Biblioteczną ZBP*. „Bibliotekarz”, 1938, nr 1/2, s. 17. Zob. *Przewodnik literacki i naukowy 1933-1935. Kontynuacja „Książki w bibliotece”*. Praca zbiorowa pod red. W. Dąbrowskiej. Warszawa 1938.

Książki z zakresu bibliotekoznawstwa, księgoznawstwa i bibliotekarstwa

„Bibliotekarz” we wszystkich swoich wcieleniach starał się wspomagać bibliotekarzy na różne sposoby. Jednym z nich było zaznajamianie ich z literaturą fachową, w pierwszej kolejności z polską, a wskutek jej niedostatku również z literaturą obcojęzyczną. Środkiem ku temu były przede wszystkim krótkie zestawienia (spisy) książek fachowych, liczące przeważnie trzy, czasami kilka i więcej stron. W 34 numerach „Bibliotekarza”, począwszy od rocznika 1919, a skończywszy na ostatnim przedwojennym numerze (5/6 z 1939 roku), z wyłączeniem lat 1929-1934, zarejestrowanych zostało w tych spisach łącznie 151 publikacji. Niewiele prawdę mówiąc, ale też nie ilość była motywem przewodnim w tym względzie. Spisy były bibliografią adnotowaną. Do rejestracyjnego opisu bibliograficznego dołączona była zawsze adnotacja o zmieniającej się wielkości, licząca od kilkuset do kilku tysięcy znaków drukarskich, w której autor rekomendował zwykle książkę, określając jej przedmiot, główne wątki, prawie zawsze oceniając jej wartość i przydatność. Był to więc swego rodzaju dział quasi-recenzyjny. Wykaz otwiera informacja o broszurze F. Czerwijowskiego pt. *Biblioteki powszechne* (Warszawa 1919)⁶⁰, zamyka broszura Seweryna Widerszala o pedagogice bibliotecznej Waltera Hofmanna⁶¹ wydana pod auspicjami Funduszu Wydawniczego im. F. Czerwijowskiego. To w pewnym sensie symboliczna klamra, której początkiem i końcem jest wieloletni dyrektor warszawskiej księżnicy. Przeglądając poszczególne opisy, można dojść do wniosku, że ich myślą przewodnią było, po pierwsze, informować o nowościach wydawniczych, a po drugie, promować publikacje użyteczne, głównie o charakterze praktycznym, które bibliotekarz mógł wykorzystać w swojej bibliotece. Uderza w związku z tym pewien rozrzut tematyczny i formalny, zwłaszcza formalno-piśmienniczy. Paleta spraw bibliotekarskich obejmuje dzieła treści ogólnej, w tym podręczniki (L. Crozet; P. Ladewig, J.D. Brown⁶²), chętnie publikowane w okresie międzywojennym rozprawy o polityce bibliotecznej (L. Bykowski⁶³), ale również prace będące elementem warsztatu pracy bibliotekarza (tablice UKD; przepisy katalogowania⁶⁴; bibliografie). W spisach obecne są również publikacje badawcze, przynoszące wyniki badań ankietowych (A. Oderfeldówna⁶⁵). Od czasu do czasu pojawiają się w nich książki prezentujące historię biblioteki (M. Łodyński⁶⁶), ale generalnie ponad historią góruje współczesność, i, powtórzmy to raz jeszcze, podejście praktyczne. Wyrazem tego jest zamieszczanie informacji o wydawanych bibliografiach (*Internatio-*

⁶⁰ CZERWIJOWSKI F., *Przegląd ruchu wydawniczego*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 1, s. 12.

⁶¹ *Książki z dziedziny bibliotekoznawstwa*. „Bibliotekarz”, 1939, nr 5/6, s. 73.

⁶² CROZET L., *Manuel pratique du bibliothecaire*. Paris 1932; LADEWIG P., *Politik der Bücherei*. Leipzig 1934; BROWN J.D., *Manual of library economy*. New York 1931.

⁶³ BYKOWSKI L., *Współczesna polityka biblioteczna w zakresie publicznych bibliotek oświatowych*. Warszawa 1936.

⁶⁴ *Przepisy katalogowania w bibliotekach polskich*. Warszawa 1934.

⁶⁵ ODERFELDÓWNA A., *Młodzież z przedmieścia. Z badań oświatowych na Ochocie*. Warszawa 1936.

⁶⁶ ŁODYŃSKI M., *U kolebki polskiej polityki bibliotecznej (1774-1794)*. Warszawa 1935.

nale Bibliographie... Ż. Korman⁶⁷), o katalogach, szczególnie o katalogach centralnych (*Książka w bibliotece*), o technice czytania (H. Dobrowolska⁶⁸). Wśród polecanych dzieł spotkamy również sprawozdania (F. Czerwijowski⁶⁹) i informatory (*Śląska Biblioteka Publiczna*⁷⁰) oraz słowniki i leksykony (*Dizionario bibliografico del bibliotecari e bibliofili italian. del. sec. XIV al. XIX*; *Lexikon des gesamten Buchwesens*⁷¹). Aspekt teoretyczny wiedzy bibliotekarskiej obecny chociażby w tytule działu (*Książki z dziedziny bibliotekoznawstwa*) reprezentują rozprawy przekraczające granice biblioteki, pokazujące różne wymiary książki (J.S. Bystroń: *Człowiek i książka*. Warszawa 1935; H. Radlińska: *Książka wśród ludzi*. Warszawa 1934; J. Wasowski: *Pisarz i czytelnik*. Warszawa 1936, L. J. Żivny: *Bibliografia i bibliologia*⁷²). Redakcja przekraczała również granice państw i języków, omawiając książki europejskie i amerykańskie, książki w językach kongresowych (angielski, niemiecki, francuski, rosyjski).

Rozszerzeniem tej rubryki był wyborowy spis wydawnictwa z zakresu bibliotekoznawstwa, początkowo tytułowany *Książki nadsyłane do redakcji*. Tworzyła te spisy Daniela Stopczńska. W okresie 1937/38 (nr 7/9)–1939 (nr 5/6) zebrała w nich aż 284 książki. Gwoli ścisłości, wiedzy o literaturze fachowej dostarczały w latach 1929–1933/34 wykazy literatury dołączane do programów kursów bibliotekarskich. Miały one albo postać spisu książek do pojedynczego przedmiotu, np. „Bibliopsychologia”⁷³, albo też wykazu literatury do kursu bibliotekarskiego 1932/33, nr 10/11)⁷⁴. Biogramy bibliotekarzy i bibliotekoznawców dostarczały natomiast informacji o publikacjach osób, którym były poświęcone, np. wykaz prac Edwarda Kuntzego⁷⁵.

Bibliotekarstwo w czasopiśmie

W odbudowie niepodległego bytu państwowego swój udział miały również instytucje oświatowe i kulturalne, kierowane i obsadzone przez wykwalifikowanych pracowników (choć nie zawsze). Pozyskiwaniu i pogłębianiu kwalifikacji służyła między innymi prasa, właściwie najważniejsze medium przekazu i komunikacji, także w epo-

⁶⁷ HOECKER, R., VORSTIUS, J., *Internationale Bibliographie des Buch- und Bibliothekswesens. Mit besonderer Berücksichtigung der Bibliographie*. Leipzig, Otto Harrassowitz 1928–1941; Ż. Korman: *Materiały do bibliografii druków socjalistycznych na ziemiach polskich w latach 1886–1918*. Warszawa 1935.

⁶⁸ DOBROWOLSKA H., *Technika czytania a czytelnictwo*. Warszawa 1938.

⁶⁹ CZERWIJOWSKI F., *Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy (stan na 1 IV 1936)*. Warszawa 1936.

⁷⁰ Śląska Biblioteka Publiczna im. Józefa Piłsudskiego. Katowice 1938.

⁷¹ FRATI C., *Dizionario bibliografico del bibliotecari e bibliofili italian. del. sec. XIV al. XIX*. Firenze 1934; *Lexikon des gesamten Buchwesens*. Bd. 1. Leipzig 1935.

⁷² ŻIVNY L. J., *Bibliografia i bibliologia*. Warszawa 1936.

⁷³ *Kurs bibliotekarski. Nauki księgoznawcze. 7. Bibliopsychologia*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1931/32, nr 1, s. 10–12.

⁷⁴ *Kurs bibliotekarski przy Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1932/33, nr 10/11, s. 76.

⁷⁵ ŚWIERKOWSKI K., *Kuntze Edward*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1932/33, nr 7–9, s. 49–50.

ce rozwijającego się radia, kina oraz rodzącej się telewizji. Świadomość tego mieli zapewne redaktorzy „Bibliotekarza”. Poprzez łamy czasopisma starali się upowszechnić wiadomości o bibliotekach, bibliotekarzach, o świecie bibliotek, książki i informacji, korzystając z własnego pióra, z pomocy licznych współpracowników oraz rzeszy korespondentów ślących do Warszawy ze wszystkich zakątków kraju doniesienia z „własnego podwórka”. Redakcja pragnęła poszerzyć horyzonty poznawcze bibliotekarzy poprzez wiadomości o bibliotekach zamieszczane w prasie krajowej i zagranicznej. Temu celowi służył dział *Bibliotekarstwo w czasopismach*. Zgoła nieśmiałą próbą były cztery notki w pierwszym roczniku⁷⁶. Dopiero jednak od rocznika 1934/35 poczęto regularnie zamieszczać przegląd bibliotekarskiej i niebibliotekarskiej prasy, wyłuskując z niej, m.in. dzięki wycinkom nadsyłanym przez Polską Agencję Informacyjną oraz zasobom Działu Księgoznawczego Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy, to co ważne i ciekawe dla polskich bibliotekarzy⁷⁷. W przeciągu 5 lat (1934-1939) w piśmie pojawiło się ogółem 235 notek, w tym krajowe (126) i zagraniczne (109).

Polska prasa była reprezentowana przez czasopisma bibliotekarskie bądź też z bibliotekarstwem „spokrewnione” („Nowa Książka”; „Przegląd Biblioteczny”), zwłaszcza jednak oświatowe („Prasa Oświatowa”, „Oświata Pozaszkolna”; „Oświata Polska”). Na liście przeglądanych czasopism znalazły się również czasopisma urzędowe („Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Łódzkiego) oraz prasa codzienna („Kurier Warszawski”; „Kurier Poranny”; „Kurier Wileński”). Czasopisma zagraniczne pojawiające się w „Bibliotekarzu” były bez wyjątku czasopismami bibliotekarskimi. Ciekawe wnioski nasuwa ogląd geograficzno-językowy przeglądanych czasopism. Dominuje Europa, a spoza Europy – Stany Zjednoczone Ameryki Północnej. Pojedyncze notki pochodzą z innych obszarów (Chiny; Japonia; Unia Południowo-Afrykańska; Argentyna). Pod względem językowym na pierwszym miejscu występuje język angielski, dalej niemiecki, francuski, inne języki romańskie, języki skandynawskie, a spośród języków słowiańskich czeski, rosyjski i ukraiński. Na europejskiej mapie „Bibliotekarza” znalazły się wszystkie ówczesne potęgi polityczne: Anglia, Francja, Niemcy, Rosja sowiecka i Włochy. Obecna była na niej również prasa pochodząca z krajów średniej wielkości (Szwecja, Norwegia, Dania) oraz mniejszych (Litwa; Łotwa; Estonia). Tytuły czasopism wskazują, że preferowane były czasopisma najbardziej opiniotwórcze we własnym środowisku („The Library Journal”; „Zentralblatt für Bibliothekswesen”; „Česka Osvěta”; „Krasnyj Bibliotekar”; „Library Association Record”; „Bulletin des Bibliothèques et Bibliographie”). Ciekawych wniosków dostarcza również lektura samych tekstów, pozwalająca wyodrębnić główne kręgi tematyczne.

Porównanie polskiej części przeglądu z częścią zagraniczną pokazuje zbieżność, czy też daleko idące pokrewieństwo, ale również tematyczne odmienności i różnice. Z notatek polskich można poznać, co rzeczywiście było przedmiotem zainteresowania ówczesnej prasy. Spektrum tematyczne było bardzo obszerne. Znalazły się w nim:

⁷⁶ *Przegląd czasopism*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 5/6, s. 84-86.

⁷⁷ *Bibliotekarstwo w czasopismach*. „Bibliotekarz”, 1934/35, nr 1-2, s. 18-21.

ustawa biblioteczna; zawód bibliotekarza; czytelnictwo; bibliotekarstwo na świecie; bibliotekarstwo na wsi; biblioteki szkolne i pedagogiczne; dobór i ocena książek; finansowanie bibliotek. Doniesienia z prasy zagranicznej mają charakter bardziej przeglądowy, zazwyczaj sprowadzają się do przelotnego spojrzenia na główne tematy poruszane w danym numerze, czy też w roczniku pisma. Niejednokrotnie jednak przedmiotem omówienia jest jeden lub kilka tekstów poświęconych wybranym tematom, np. polityce bibliotecznej, wypożyczeniom, wybranym bibliotekom (Biblioteka Lenina w Moskwie)⁷⁸, bibliotekom publicznym w jednym z krajów (Włochy)⁷⁹, czasopiśmie bibliotekarskim⁸⁰, kształceniu bibliotekarzy (USA)⁸¹, bibliotekom w nazistowskich Niemczech⁸².

Samodzielne spisy bibliograficzne

Ambicje bibliograficzne „Bibliotekarza” nie ograniczały się do swoistego mełanżu informacyjnego. Łamy pisma były udostępniane również, aczkolwiek sporadycznie, dla monotematycznych spisów bibliograficznych. W pierwszym numerze pisma z 1919 roku z okazji 100. rocznicy urodzin Narcyzy Żmichowskiej ukazał się, obok okolicznościowego artykułu, spis dzieł Żmichowskiej oraz dzieł o pisarce⁸³. M. Pawlikowska, autorka spisu, skorzystała z uprzejmości S. Dembego, który użyczył jej wyciągu z opracowanej przez niego kompletnej bibliografii podmiotowo-przedmiotowej N. Żmichowskiej.

Śmierć marszałka Józefa Piłsudskiego skłoniła Poradnię Biblioteczną ZBP do opracowania zestawienia tematycznego pism J. Piłsudskiego i prac o nim. W zestawieniu ujęte zostały wyłącznie druki samoistne i w języku polskim, dostępne w handlu księgarskim⁸⁴. Ta sama Poradnia zainspirowała opracowanie spisów książek o tematyce wiejskiej zawierających druki ściśle związane z rolnictwem (uprawa roli; hodowla zwierząt), ale również literaturę z zakresu kultury i spraw społecznych⁸⁵. Ponadto w spisie z kwietnia 1935/36 zamieszczono dzieła literackie, historyczne i popularnonaukowe. Ogółem oba spisy rejestrują 285 książek (150 + 135).

⁷⁸ ZA GRANICĄ. „Bibliotekarz” 1939, nr 5/6, s. 83.

⁷⁹ DĄBROWSKA W., *Współczesne bibliotekarstwo włoskie*. „Bibliotekarz”, 1934/35, nr 6/8, s. 57-61.

⁸⁰ SADOWSKA J., *Stany Zjednoczone Ameryki Płn.* „Bibliotekarz”, 1935/36, nr 7, s. 90-91.

⁸¹ SADOWSKA J., *Stany Zjednoczone Ameryki Płn.* „Bibliotekarz”, 1938, nr 7, s. 79.

⁸² MIKUCKA A., *Niemcy*. „Bibliotekarz”, 1934/35, nr 6/8, s. 69-70; MIKUCKA A., *Niemcy*. „Bibliotekarz”, 1935/36, nr 3, s. 44.

⁸³ PAWLIKOWSKA M., *Narcyza Żmichowska (Gabryella) 1819-1876*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 1, s. 6-8.

⁸⁴ *Marszałek Józef Piłsudski w literaturze*. „Bibliotekarz”, 1935/36, nr 2, s. 21-23.

⁸⁵ HERTZ A., *O doborze literatury z zakresu nauk społecznych*. „Bibliotekarz”, 1939, nr 3-4, s. 47-52.

Bibliotekarstwo polskie

„Bibliotekarz” od swojego powstania realizował świadomą misję rzecz popularyzacji i rozwoju bibliotek w Polsce. W trudnych latach odzyskiwania, a następnie utrwalania niepodległości biblioteka była czymś zdecydowanie więcej aniżeli zwykłym miejscem przechowywania i użytkowania książek i czasopism. Biblioteka bywała w tym względzie nawet orężem. Z licznych publikacji o różnej wielkości i różnej wartości informacyjnej wyłaniają się dwa podstawowe przesłania czasopisma. Po pierwsze, chciało ono informować o życiu codziennym bibliotek, zwłaszcza o działalności bibliotek już istniejących. Po drugie, pismo stawiało sobie za cel rolę kulturotwórczą. Poprzez swoje teksty pragnęło pomagać i doradzać bibliotekom w codziennej pracy, w najróżniejszych jej przejawach. I wreszcie trzecią rolą, którą pełniło, wykraczającą poza mury bibliotek, była chęć wpływania na politykę oświatową, kulturalną i biblioteczną państwa polskiego.

W nurt informacyjny międzywojennego „Bibliotekarza” wpisuje się dział kronikarski pisma. Reprezentuje go sześć działów, z których na plan pierwszy wysuwają się dwa: *Kronika*⁸⁶ i *Z życia bibliotek*, o czym przesądzają regularność, częstotliwość oraz przestrzeń, jaką zajmują w piśmie.

Nazwa działu	Liczba publikacji
Kronika	282
Z życia bibliotek	23
Biblioteki miejskie	6
Zaolzie	6
Wystawy	3
Razem	320

Tab. 7. Bibliotekarstwo polskie na łamach „Bibliotekarza”

Źródło: „Bibliotekarz” 1919, 1929-1939.

Pomimo różnych nazw oraz różniącej je od siebie objętości (od kilku do kilkudziesięciu wierszy), można wszystkie te publikacje sprowadzić do wspólnego mianownika, mianowicie – do kroniki życia bibliotecznego. Dział kronikarski stanowi swego rodzaju amalgamat informacyjny, w którego powstaniu i kształtowaniu mieli swój udział, po części przypadkowy, a po części świadomi, zarówno redaktorzy, jak i czytelnicy pisma. Wgląd w heterogeniczną zawartość pisma, nominalnego miesięcznika, pozwala tak czy owak wyróżnić podstawowe kręgi tematyczne w nim obecne. Na plan pierwszy wysuwają się bezwzględnie biblioteki, głównie oświatowe, w terytorialnej konfiguracji jednej miejscowości, regionu⁸⁷. Redakcja starała się informować o inicja-

⁸⁶ *Kronika*. „Bibliotekarz”, 1934/35, nr 1/2, s. 25-27.

⁸⁷ *Kronika*. „Bibliotekarz”, 1934/35, nr 1/2, s. 25-27 – tu m. in. o bibliotece miejskiej w Stanisławowie oraz o bibliotekach na terenie Olkusza.

tywach bibliotecznych płynących z towarzystw oświatowych, na których, jak wiadomo, w okresie międzywojennym spoczywał ciężar działalności bibliotek tego typu⁸⁸ (Towarzystwo Uniwersytetów Robotniczych; Polska Macierz Szkolna; Towarzystwo Oświaty Dorosłych i inne). II Rzeczpospolita była państwem wieloetnicznym i wielowyznaniowym. Gwarantowane konstytucją prawa utrzymywania i rozwoju tożsamości narodowej były realizowane między innymi poprzez biblioteki, które należały do mniejszości narodowych i etnicznych. Ich obecność na łamach „Bibliotekarza” jest znikoma. Najwięcej pisano o bibliotekach żydowskich⁸⁹, sporadycznie o bibliotekach ukraińskich⁹⁰. Biblioteki pozostałych mniejszości narodowych i wyznaniowych są w piśmie zupełnie nieobecne. Wiele miejsca poświęcano też tworzeniu tzw. bibliotek ruchomych, czyli w istocie rzeczy bibliotek zaopatrujących biblioteki w terenie „objazdowo”, udostępniając swoje zasoby na określonej wcześniej trasie, zwłaszcza w miejscach oddalonych znacznie od stałych bibliotek publicznych⁹¹. Zagadnieniem niezmiernie ważnym w tym kontekście było tworzenie central koordynujących działalność bibliotek ruchomych na obszarach zaniedbanych pod względem obsługi bibliotecznej z powodów historycznych, ale też i społecznych. Był to też swojego rodzaju „złoty środek” minimalizujący niedostatek bibliotek oświatowych w Polsce międzywojennej⁹². Kronika informuje również o otwieraniu nowych bibliotek, o wystawach w bibliotekach, o darach dla bibliotek.

Kulturotwórczą rolę „Bibliotekarza” w odniesieniu do bibliotek realizował poprzez artykuły o charakterze najczęściej informacyjnym, czasami również problemowym. Łącznie zamieszczono 82 teksty tego rodzaju. Treść tekstów właściwie była podobna do tematów poruszanych w dziale kronikarskim. Wzbogacona została jednak o inne problemy o pierwszorzędym znaczeniu dla ówczesnych bibliotek. Oprócz wspomnianych już bibliotek ruchomych, do tej rangi pretendują trzy zagadnienia: ustawa biblioteczna w Polsce, Poradnia Biblioteczna oraz biblioteki dla dzieci i młodzieży. O potrzebie uchwalenia ustawy bibliotecznej była mowa po raz pierwszy w roczniku 1919, w krótkich tekstach poświęconych subwencjom na działalność bibliotek oświatowych, w istocie rzeczy określającym ramy prawne ich działalności⁹³. W latach 1934/35–1939 Redakcja podnosiła kwestię ustawy bibliotecznej jako sprawy zasadniczej z punktu widzenia interesów państwa polskiego, piórem W. Dąbrow-

⁸⁸ GACA-DĄBROWSKA Z., *Bibliotekarstwo II Rzeczypospolitej. Zarys problemów organizacyjnych i badawczych*. Warszawa, 2007, s. 43-45.

⁸⁹ KRUK H., Żydowskie biblioteki w Polsce. „Bibliotekarz”, 1934/35, nr 6/8, s. 82-83.

⁹⁰ *Kronika*. „Prošvita”. „Bibliotekarz”, 1935/36, nr 7, s. 98.

⁹¹ *Kronika*. „Bibliotekarz”, 1935/36, nr 3, s. 53 – utworzenie w powiecie rypińskim bibliotek ruchomych w 14 gminach.

⁹² Zob. SIERADZKA D., *Biblioteki ruchome okresu międzywojennego w Polsce (rozważania wstępne)*. W: *Przestrzenie kultury i literatury. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Krystynie Heskiej-Kwaśniewicz na pięćdziesięciolecie pracy naukowej i dydaktycznej*. Red. E. Gondek, I. Socha, B. Pytlos. Katowice 2012, s. 346-367.

⁹³ *Sejmik Ziemi Ciechanowskiej*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 2, s. 276; *Nowy budżet*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 5-6, s. 133-134.

skiej⁹⁴, innym razem w relacji z obrad konferencji ZBP w 1937 roku poświęconej przyszej polskiej ustawie biblioteczej⁹⁵. Wobec przedłużających się „targów” wokół uchwalenia ogólnokrajowej ustawy biblioteczej, „Bibliotekarz” z radością witał częstokwe regulacje prawne na tym polu w postaci uchwalenia ustaw biblioteczych w powiecie toruńskim, w powiecie hrubieszowskim oraz w województwach: wołyńskim i łódzkim⁹⁶. Niezmienną troską „Bibliotekarza” było nadanie bibliotekom „twardych” podstaw formalnoprawnych i finansowych, stąd też informowanie o uchwalaniu tak zwanych małych ustaw biblioteczych (hrubieszowskiej, łódzkiej, wołyńskiej)⁹⁷, regulujących funkcjonowanie bibliotek na terenie miast, powiatów, a nawet województw.

W roczniku 1930/31 pojawiła się w piśmie nowa kolumna, redagowana przez Poradnię Biblioteczną Warszawskiego Koła Związku Bibliotekarzy Polskich. Kolumna była obecna w nieregularnych odstępach czasu do końca rocznika 1933/34. Poradnia została utworzona z myślą o udzielaniu pomocy fachowej przede wszystkim bibliotekom publicznym⁹⁸. Działalność Poradni obejmowała, oprócz poradnictwa, tworzenie bibliografii zalecających, podręczników bibliotekarskich, wspomaganie bibliotek w zakresie techniki biblioteczej. Poradnia uczestniczyła również w różnego rodzaju kursach bibliotekarskich. Ogółem ukazało się 6 sprawozdań z działalności Poradni. Biblioteki dla dzieci i młodzieży były przedmiotem nieustannej uwagi Redakcji. Świadczą o tym, obok doniesień w dziale kronikarskim, artykuły na ten temat, zwłaszcza w nr 9/1938, właściwie prawie w całości temu tematowi poświęconym⁹⁹. Drugą grupę użytkowników, którą „Bibliotekarz” zajmował się w sposób szczególny, była wieś. Świadczą o tym wspomniane już wcześniej dodatki bibliograficzne do „Bibliotekarza”¹⁰⁰, ale również kilka tekstów na ten temat zamieszczonych w bieżących numerach.

Bibliotekarstwo za granicą

Przedwojenni bibliotekarze polscy nie chcieli się zamykać w swoich „czterech ścianach”. Jeszcze przed odzyskaniem niepodległości czerpali szeroko i głęboko z dorobku i doświadczeń zagranicznych bez ograniczeń i uprzedzeń, kierując się zasadami *pro bono publico* i *pro domo sua*. W niepodległym państwie polskim kontynuowali

⁹⁴ DĄBROWSKA W., *Sprawa ustawy biblioteczej w chwili obecnej*. „Bibliotekarz”, 1934/35, nr 12, s. 113-116.

⁹⁵ *Zagadnienie ustawy biblioteczej w Polsce*. „Bibliotekarz”, 1937/38, nr 5/6, s. 89-103.

⁹⁶ *Bibliotekarstwo oświatowe w wojew. łódzkim na nowych drogach rozwoju*. „Bibliotekarz”, 1938, nr 7, s. 73-75.

⁹⁷ DĄBROWSKA W., *Powiat toruński wyprzedza ustawę biblioteczną*. „Bibliotekarz”, 1934/35, nr 9-11, s. 93-94; STOPA M., *Wołyniowi cześć!*. „Bibliotekarz”, 1937/38, nr 10, s. 147-150.

⁹⁸ *Poradnia Biblieczna Warszawskiego Koła Związku Bibliotekarzy Polskich*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1930/31, nr 8-9, s. 70-72.

⁹⁹ „Bibliotekarz”, 1938, nr 9, s. 120-134.

¹⁰⁰ *Wieś chce czytać. Dodatek do „Bibliotekarza” nr 1 1935/36*. „Bibliotekarz”, 1935/36, nr 1, s. 4; *Wieś chce czytać. Dodatek do „Bibliotekarza” nr 4/6 1935/36*. „Bibliotekarz”, 1935/36, nr 1, s. 7.

te praktyki. Otwartość na świat zewnętrzny, na idee, pomysły zeń płynące była jednym z podstawowych założeń „Bibliotekarza”. Świadczą o tym liczby, ale również treść i inne cechy formalne, jak, przede wszystkim, zasięg terytorialny tekstów. Ogółem zostało opublikowanych 28 artykułów (16 tekstów i 12 biogramów) oraz 116 notek przynoszących wieści z zagranicy. Pierwsze teksty pojawiły się już w 1919 roku. Wspomniano o nich już przy omawianiu problematyki zawodu i bibliotekarza. Tu pragniemy zaznaczyć, że były to artykuły, w których przedmiot (związki bibliotekarskie; wykształcenie bibliotekarza) został przedstawiony z podwójnej, polskiej i zagranicznej perspektywy. W latach 1929/30–1933/34 tematyka zagraniczna jest bardzo skromna. Reprezentują ją biogramy wybitnych bibliotekarzy czeskich (2), francuskich (1), rosyjskich (2), amerykańskich (3), łotewskich (1), ukraińskich (2) i niemieckich (1). Tak naprawdę dopiero w trzeciej edycji pisma (1934/35–1939) bibliotekarstwo zagraniczne zyskało stosowną rangę. Oprócz przeglądu artykułów i książek bibliotekarskich wyrazem tego były artykuły i dział kronikarski.

W dziale artykułowym, począwszy od nr 6/8 (1934/35), w nieregularnych odstępach czasu były publikowane teksty przeglądowe na tematy bibliotekarstwa w różnych krajach, m.in. w Anglii, na Łotwie¹⁰¹, w Hiszpanii. Wśród zagadnień szczegółowych znalazły się między innymi: organizacja bibliotek; konserwacja książek; biblioteki szpitalne. Właściwie każdy z artykułów zasługuje na szczególną uwagę. O ich wartości decyduje aktualność zapisu, często, jak w przypadku sprawozdań z kongresów i zjazdów bibliotekarzy, prezentowana przez samych uczestników, w tym bibliotekoznawców i bibliotekarzy (J. Muszkowski¹⁰², K. Świerkowski¹⁰³, A. Mikucka¹⁰⁴). Nie można wykluczyć, że sylwetki zagranicznych bibliotek pojawiające się w „Bibliotekarzu” były również pokłosiem zagranicznych wojaży.

Kronika zagraniczna pojawia się w „Bibliotekarzu” od nr 1 (1937/38). Do ostatniego przedwojennego numeru zostało opublikowanych ogółem 116 notek, przeważnie o niewielkiej objętości zamykającej się w granicach od kilku do kilkunastu zdań. Tematy w nich poruszane częściowo pokrywają się z treścią artykułów, ale choćby z racji większej liczby zdecydowanie poza nie wykraczają. Na plan pierwszy wysuwają się sprawy bibliotek publicznych, bibliotekarzy, bibliotek naukowych oraz bibliotek specjalnych. Gamma tematyczna jest zdecydowanie szersza. Kronika informuje o katalogach, o katastrofach w bibliotekach, o filmach bibliotekarskich, o czasopismach bibliotekarskich, o słownikach terminologicznych. Wnikliwe spojrzenie na tytuły i wnętrza pozwala nam jeszcze bardziej przybliżyć tematykę zagranicznych tekstów: biblioteki narodowe, zjazdy bibliotekarskie, katalogi centralne, podręczniki bibliote-

¹⁰¹ ŚWIERKOWSKI K., *Bibliotekarstwo oświatowe na Łotwie*. „Bibliotekarz”, 1936/37, nr 1, s. 1-5.

¹⁰² MUSZKOWSKI J., *Zagadnienia bibliotekarstwa oświatowego na terenie międzynarodowym*. „Bibliotekarz”, 1936/37, nr 2, s. 20-23.

¹⁰³ ŚWIERKOWSKI K., *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie 1 VI – 2 VI 1936*. „Bibliotekarz”, 1935/36, nr 10/11, s. 149.

¹⁰⁴ MIKUCKA A., *II-gi Międzynarodowy Kongres Bibliotek i Bibliografii. Madryt – Barcelona 20-30 maj 1935 roku*. „Bibliotekarz”, 1935/36, nr 3, s. 33-36.

karskie; związki i zjazdy bibliotekarzy. Z polskiego punktu widzenia bardzo ważne i ciekawe są doniesienia nt. życia książki polskiej i polskich bibliotek za granicą¹⁰⁵.

Najlepiej widzimy horyzont zagraniczny przedwojennego „Bibliotekarza”, patrząc na zasięg terytorialny. Redakcję interesował praktycznie cały świat. Kronika przynosi doniesienia ze wszystkich kontynentów, ze szczególnym naciskiem na Europę (42) oraz Amerykę Północną (41). Azja reprezentowana jest przez Japonię, Ameryka Południowa przez Argentynę. Spośród krajów europejskich najczęściej doniesień pochodzi z Niemiec (9) i Anglii (11). Godzi się zaznaczyć, że głównym źródłem informacji zagranicznych były czasopisma obce.

Zakończenie

Analiza i omówienie tematyki „Bibliotekarza” za lata 1919-1929-1939 pokazuje, z jednej strony, jednolitą i przemyślaną „konstrukcję” czasopisma, konsekwentnie służącą bibliotekom i bibliotekarzom, z drugiej strony – dążenie do wypełnienia stron pisma jak największą liczbą jak najróżnorodniejszych i jak najbardziej przydatnych bibliotekarzom, głównym odbiorcom pisma, tekstów. W ujęciu chronologicznym można wyróżnić trzy etapy obecności tematyki bibliotekarskiej na łamach pisma, odpowiadające zresztą etapom rozwoju pisma: 1919; 1929/30-1933/34; 1934/35-1939. Okres pierwszy jest etapem kształtowania pisma, w którym bibliotekarstwo, będąc wprawdzie tematem głównym, stanowi swoisty melanz spraw ważnych i mniej ważnych, bez wyraźnego określenia głównych kierunków zainteresowań Redakcji. W latach 1929/30–1933/34 dominantą bibliotekarskich zainteresowań była z jednej strony Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy (poprzez sprawozdania), z drugiej strony – kształcenie bibliotekarzy poprzez kursy organizowane w Bibliotece. W latach 1934/35–1939 tematyka bibliotekarska staje się bardziej różnorodna poprzez dobór tematów, większy zasięg terytorialny wykraczający również poza granice Polski oraz przegląd prasy i literatury fachowej, co było, nawiasem mówiąc, powrotem do „korzeni”, czyli do założeń pisma wypracowanych jeszcze w 1919 roku.

„Bibliotekarz” jest do dziś niezmiernie cennym źródłem informacji o bibliotekarstwie przedwojennym. Dotyczy to w szczególności Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy, kursów dla bibliotekarzy, ale również bibliotek dziecięcych, architektury bibliotecznej i ustawodawstwa bibliotecznego. Przedwojenny „Bibliotekarz” dostarczał bibliotekarzom cennych wiadomości i informacji bibliograficznych o tym, co pisano o bibliotekach w prasie fachowej polskiej i zagranicznej, o ważniejszych książkach fachowych, polskich i zagranicznych, przez co wydatnie pomagał im w samokształceniu. „Bibliotekarz” starał się wpływać na kształt bibliotekarstwa. Widać to zwłaszcza poprzez dwie sprawy. Po pierwsze – przez artykuły dotyczące ustawy bibliotecznej, a po drugie – przez teksty dotyczące bibliotek ruchomych. „Bibliotekarz” interesował

¹⁰⁵ *Książka polska w bibliotece publicznej w Chicago*. „Bibliotekarz”, 1937/38, nr 5-6, s. 120; *Biblioteka Polska w Paryżu*. „Bibliotekarz”, 1938, nr 6, s. 71.

się zagranicznymi innowacjami bibliotekarskimi, informując o nich poprzez artykuły oraz notki zamieszczone w dziale kronikarskim.

Przedwojenny „Bibliotekarz” nie był w stanie, z różnych względów, zastąpić podręcznika czy innego kompendium wiedzy bibliotekarskiej, był jednak kopalnią wiadomości o bibliotekach. Świadczy to o szerokich horyzontach i kompetencji redaktorów pisma, o ich świadomości roli, jaką pełniła biblioteka w społeczeństwie. „Bibliotekarz” jest też świadectwem otwarcia na świat zewnętrzny, na to, co się dzieje w bibliotekarstwie za bliższą i dalszą granicą.

Bibliografia

- A.M. [Aniela Mikucka], *Wystawy biblioteczne*. „Bibliotekarz”, 1938, nr 7, s. 87-89.
- Biblioteka Polska w Paryżu*. „Bibliotekarz”, 1938, nr 6, s. 71.
- Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy (Rys historyczny)*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1929/30, nr 8, s. 33-35.
- Bibliotekarstwo oświatowe w wojew. łódzkim na nowych drogach rozwoju*. „Bibliotekarz”, 1938, nr 7, s. 73-75.
- Bibliotekarstwo w czasopiśmie*. „Bibliotekarz”, 1934/35, nr 1-2, s. 18-21.
- BROWN J. D., *Manual of library economy*. New York 1931.
- BYKOWSKI L., *Współczesna polityka biblioteczna w zakresie publicznych bibliotek oświatowych*. Warszawa 1936.
- BZOWSKA M., *Biblioteka Publiczna 1914-1928, W: Z dziejów książki i biblioteka w Warszawie*. Praca zbiorowa pod red. S. Tazbira. Warszawa, 1961, s. 547-560.
- CROZET L., *Manuel pratique du bibliothecaire*. Paris 1932.
- CZERWIJOWSKI F., *Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy (stan na 1 IV 1936)*. Warszawa 1936.
- CZERWIJOWSKI F., *Memoriał w sprawie rozwoju czytelnictwa m. st. Warszawy za pomocą bibliotek publicznych*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1930/31, nr 7, s. 49-50.
- CZERWIJOWSKI F., *Przegląd ruchu wydawniczego*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 1, s. 12.
- CZERWIJOWSKI F., *Związki bibliotekarskie*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 3-4, s. 35-38.
- DĄBROWSKA W., *Powiat toruński wyprzedza ustawę biblioteczną*. „Bibliotekarz”, 1934/35, nr 9-11, s. 93-94.
- DĄBROWSKA W., *Sprawa ustawy bibliotecznej w chwili obecnej*. „Bibliotekarz”, 1934/35, nr 12, s. 113-116.
- DĄBROWSKA W., *Wykształcenie zawodowe bibliotekarza*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 2, s. 17-19.
- DĄBROWSKA W., *Wykształcenie zawodowe bibliotekarza*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 3, s. 35-38.
- DĄBROWSKA W., *Współczesne bibliotekarstwo włoskie*. „Bibliotekarz”, 1934/35, nr 6/8, s. 57-61.
- Desiderata*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1929/30, nr 10, s. 55.
- DOBROWOLSKA H., *Technika czytania a czytelnictwo*. Warszawa 1938.
- Duplicata*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1929/30, nr 9, s. 48.
- Dział Rękopisów Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1931/32, nr 10/11, s. 97-99.

- Dział Starodruków Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy.* „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1929/30, nr 10, s. 51-53.
- Dział Sztuki i Kartografii Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy.* „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1931/32, nr 8/9, s. 77-80.
- Dział Wydawnictw Periodycznych Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy.* „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1930/31, nr 8/9, s. 57-64.
- F.C. [Faustyn Czerwijowski], *Towarzystwo Biblioteki Publicznej w Warszawie.* „Bibliotekarz”, 1919, nr 2, s. 27-28.
- F.C. [Faustyn Czerwijowski], *Roczne kursy bibliotekarstwa w roku szkolnym 1920/21.* „Bibliotekarz”, 1919 nr 3/4, s. 38-40.
- F.C. [Faustyn Czerwijowski], *Sprawozdanie z działalności T-wa Czytelni m. Warszawy w roku 1918.* „Bibliotekarz”, 1919, nr 3-4, s. 53-56.
- F.C. [Feliks Czerwijowski], *Roczne kursy bibliotekarskie w roku szkolnym 1920/1921,* „Bibliotekarz”, 1919, nr 3-4, s. 39-40.
- FRATI C., *Dizionario bibliografico del bibliotecari e bibliofili italian. del. sec. XIV al. XIX.* Firenze 1934.
- GACA-DĄBROWSKA Z., *Bibliotekarstwo II Rzeczypospolitej. Zarys problemów organizacyjnych i badawczych.* Warszawa, Wydaw. SBP, 2007.
- GAWINKOWA I., *Biblioteka Publiczna w latach 1928-1939.* W: Tazbir S. (red.), *Z dziejów książki i bibliotek w Warszawie,* Warszawa, Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy, s. 561-605.
- GEBOŁYŚ Z., „Bibliotekarz” 1919-1929-1939 – czasopismo fachowe nie tylko dla bibliotekarzy. Cz. I: geneza, założenia, cechy formalne. „Heteroglossia” 2021/11, s. 277-297.
- HERTZ A., *O doborze literatury z zakresu nauk społecznych.* „Bibliotekarz”, 1939, nr 3-4, s. 47-52.
- HOECKER, R., VORSTIUS, J., *Internationale Bibliographie des Buch- und Bibliothekswesens. Mit besonderer Berücksichtigung der Bibliographie.* Leipzig, Otto Harrassowitz 1928-1941.
- Introligatornia przy Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy.* „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1931/32, nr 2, s. 21-27.
- KONRAD Z., *Projekt nowego gmachu Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy,* „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1932/33, nr 10-11, s. 61-70.
- KORMAN Ź., *Materiały do bibliografii druków socjalistycznych na ziemiach polskich w latach 1886-1918.* Warszawa 1935.
- KOUTNIK B., *Kwalifikacje bibliotekarza.* „Bibliotekarz”, 1937/38, nr 1, s. 1-5.
- Kronika I.I.–28 II 1931.* „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1930/31, nr 8-9, s. 83-86.
- Kronika I.II.1931–31.III.1934.* „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1932/33, nr 12, s. 41-45.
- Kronika.* „Bibliotekarz”, 1934/35, nr 1/2, s. 25-27.
- Kronika.* „Bibliotekarz”, 1935/36, nr 3, s. 53.
- Kronika.* „Proświta”. „Bibliotekarz”, 1935/36, nr 7, s. 98.
- KRUK H., *Żydowskie biblioteki w Polsce.* „Bibliotekarz”, 1934/35, nr 6/8, s. 82-83.

- KRZYWICKI L., *Nad grobem cichej siłaczki. Wiktoria Muklanowicz 1876-1938*. „Bibliotekarz”, 1938, nr 9, s. 117-120.
- Książka polska w bibliotece publicznej w Chicago*. „Bibliotekarz”, 1937/38, nr 5-6, s. 120.
- Książka w bibliotece*. „Bibliotekarz”, 1934/35, nr 1/2, s. 11.
- Książka w bibliotece. Dział prowadzony przez Poradnię Biblioteczną ZBP*. „Bibliotekarz”, 1938, nr 1/2, s. 17.
- Książka w bibliotece. Katalog informacyjny*. Praca zbiorowa pod red. W. Dąbrowskiej. Warszawa 1934.
- Książka w bibliotece. Katalog informacyjny*. Praca zbiorowa pod red. W. Dąbrowskiej. Warszawa 1935.
- Książki z dziedziny bibliekoznawstwa*. „Bibliotekarz”, 1939, nr 5/6, s. 73.
- Kurs bibliotekarski (dla personelu Biblioteki)*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1930/31, nr 10/11, s. 80-83.
- Kurs bibliotekarski przy Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1930/31, nr 12, s. 111-112.
- Kurs bibliotekarski przy Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1932/33, nr 3/6, s. 36-40.
- Kurs bibliotekarski przy Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1931/32, nr 12, s. 121-126.
- Kurs bibliotekarski przy Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1932/33, nr 10/11, s. 76.
- Kurs bibliotekarski. Nauki księgoznawcze. 7. Bibliopsychologia*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1931/32, nr 1, s. 10-12.
- LADEWIG P., *Politik der Bücherei*. Leipzig 1934.
- LANGER A., *Projekt regulaminu dla instruktorów bibliotecznych*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 5-6, s. 76-77.
- Lexikon des gesamten Buchwesens*. Bd. 1. Leipzig 1935.
- ŁASIEWICKA A., *Celowy dobór książek w bibliotece dziecięcej*. „Bibliotekarz”, 1937/38, nr 8-10, s. 110-111.
- ŁODYŃSKI M., *Centralna Biblioteka Wojskowa*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 3-4, s. 48-49.
- ŁODYŃSKI M., *Nowy katalog Centralnej Biblioteki Wojskowej*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 5-6, s. 72-74.
- ŁODYŃSKI M., *U kolebki polskiej polityki bibliotecznej (1774-1794)*. Warszawa 1935.
- m.g. [Maria Gutry], *Sprawozdanie z działalności Wydziału Czytelní przy W.T.D. w roku 1918*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 3-4, s. 54-55.
- Marszałek Józef Piłsudski w literaturze*. „Bibliotekarz”, 1935/36, nr 2, s. 21-23.
- MIKUCKA A., *II-gi Międzynarodowy Kongres Bibliotek i Bibliografii. Madryt – Barcelona 20-30 maj 1935 roku*. „Bibliotekarz”, 1935/36, nr 3, s. 33-36.
- MIKUCKA A., *Niemcy*. „Bibliotekarz”, 1934/35, nr 6/8, s. 69-70.
- MIKUCKA A., *Niemcy*. „Bibliotekarz”, 1935/36, nr 3, s. 44.
- MILLER J., *Czytelnie dla dzieci i młodzieży przy Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy*. „Bibliotekarz”, 1938, nr 8, s. 131-133.

- MUSZKOWSKI J., *Zagadnienia bibliotekarstwa oświatowego na terenie międzynarodowym*. „Bibliotekarz”, 1936/37, nr 2, s. 20-23.
- Nowe książki*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1931/32, nr 10/11, s. 103-109.
- Nowe książki*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1930/31, nr 1, s. 11.
- Nowe książki. Desiderata. Duplicata*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1930/31, nr 1, s. 11-12.
- Nowe książki. Romanistyka (Hiszpania)*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1930/31, nr 5-6, s. 45-46.
- Nowe książki. Słowianoznawstwo (Czechosłowacja)*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1931/32, nr 3/5, s. 53-54; nr 6/7, s. 63-64.
- Nowy budżet*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 5-6, s. 133-134.
- Od Redakcji*. „Bibliotekarz. Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1934/35, nr 1-2, s. 1.
- Od Redakcji*. „Bibliotekarz”, 1934/35, nr 1-2, s. 1.
- Od Redakcji*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1933/34, nr 11-12, s. 1-2.
- ODERFELDÓWNA A., *Młodzież z przedmieścia. Z badań oświatowych na Ochocie*. Warszawa 1936.
- Oplaty abonamentowe w bibliotece powszechnej*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 1, s. 5-6.
- PAWLIKOWSKA M., *Narcyza Żmichowska (Gabryella) 1819-1876*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 1, s. 6-8.
- Podział egzemplarza obowiązkowego Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1929/30, nr 12, s. 65-66.
- Poradnia Biblioteczna Warszawskiego Koła Związku Bibliotekarzy Polskich*. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1930/31, nr 8-9, s. 70-72.
- Przegląd czasopism*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 5/6, s. 84-86.
- Przepisy katalogowania w bibliotekach polskich*. Warszawa 1934.
- Przewodnik literacki i naukowy 1933-1935. Kontynuacja „Książki w bibliotece”*. Praca zbiorowa pod red. W. Dąbrowskiej. Warszawa 1938.
- Redakcja*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 1, s. 1-2.
- RYGIEL S., *Instruktorzy biblioteczni*. „Bibliotekarz” 1919, nr 1, s. 4-5.
- SADOWSKA J., *Stany Zjednoczone Ameryki Płn.* „Bibliotekarz”, 1935/36, nr 7, s. 90-91.
- SADOWSKA J., *Stany Zjednoczone Ameryki Płn.* „Bibliotekarz”, 1938, nr 7, s. 79.
- Sejmik Ziemi Ciecchanowskiej*. „Bibliotekarz”, 1919, nr 2, s. 276.
- SIERADZKA D., *Biblioteki ruchome okresu międzywojennego w Polsce (rozważania wstępne)*. W: *Przestrzenie kultury i literatury. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Krystynie Heskowej-Kwaśniewicz na pięćdziesięciolecie pracy naukowej i dydaktycznej*. Red. E. Gondek, I. Socha, B. Pytlos. Katowice 2012, s. 346-367.
- Sprawozdanie Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy za 1921.* „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1932/33, nr 12, s. 77-83.
- Sprawozdanie Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy za drugą połowę 1935/36 roku*. „Bibliotekarz”, 1936/37, nr 6/7, s. 70-79.

- Sprawozdanie Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy za rok 1934.* „Bibliotekarz”, 1934/35, nr 1/2 s. 2-8.
- STOPA M. *Wołyniowi cześć!* „Bibliotekarz”, 1937/38, nr 10, s. 147-150.
- Szkoła Bibliotekarska (prywatna) – wyniki egzaminów.* „Bibliotekarz”, 1936/37, nr 3/4/5, s. 63.
- Śląska Biblioteka Publiczna im. Józefa Piłsudskiego. Katowice 1938.
- ŚWIERKOWSKI K., *Bibliotekarstwo oświatowe na Łotwie.* „Bibliotekarz”, 1936/37, nr 1, s. 1-5.
- ŚWIERKOWSKI K., *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie 1 VI – 2 VI 1936.* „Bibliotekarz”, 1935/36, nr 10/11, s. 149.
- ŚWIERKOWSKI K., *Kuntze Edward.* „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy” 1932/33, nr 7-9, s. 49-50.
- ŚWIERKOWSKI K., *Faustyn Czerwijowski. Szkic biograficzny.* „Bibliotekarz”, 1937/38, nr 7-9, s. 129-131.
- Trzydziestolecie Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy.* „Bibliotekarz”, 1938, nr 3/5, s. 25-32.
- W.D. (W. Dąbrowska), *Wykształcenie zawodowe bibliotekarza.* „Bibliotekarz”, 1919, nr 2, s. 17-19; nr 3-4, s. 35-38.
- Wieś chce czytać. Dodatek do „Bibliotekarza” nr 1 1935/36.* „Bibliotekarz”, 1935/36, nr 1, 4 s.
- Wieś chce czytać. Dodatek do „Bibliotekarza” nr 4/6 1935/36.* „Bibliotekarz”, 1935/36, nr 1, 7 s.
- WITKIEWICZ-KOSZCZYC J., *Dom biblioteki powiatowej (założenia organizacyjno-architektoniczne).* „Bibliotekarz”, 1937/38, nr 10, s. 145-147.
- Wydawnictwa Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy.* „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1930/31, nr 8-9, s. 68.
- Wydawnictwa Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy.* „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1933/34, nr 9-10, s. 10.
- Wydział Bibliotekarski Szkoły Pracownic Społecznych Polskiej Macierzy Szkolnej.* „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1931/32, nr 8/9, s. 81.
- Wypożyczalnia Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy.* „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, 1930/31, nr 5-6, s. 37-43.
- Z życia Związku Bibliotekarzy Polskich.* „Bibliotekarz”, 1938, nr 1/2, s. 20-22.
- ZAGRANICA. „Bibliotekarz”, 1939, nr 5/6, s. 83.
- Zagadnienie ustawy bibliotecznej w Polsce.* „Bibliotekarz”, 1937/38, nr 5/6, s. 89-103.
- Ze zjazdu nauczycielstwa polskiego.* „Bibliotekarz”, 1919, nr 2, s. 25-26.
- ŽIVNY L.J., *Bibliografia i bibliologia.* Warszawa 1936.
- ŻOŁĘDOWSKA-KRÓL B., *Rozwój myśli księgoznawczej i bibliotekoznawczej w świetle czasopism naukowych i fachowych wydawanych na terenach ziem polskich (1901-1939).* Katowice 2019, s. 104-140.

**„Bibliotekarz” 1919-1929-1939
– a professional journal not only for librarians.
Part. II: Topics.**

Abstract: „Bibliotekarz” was the most important librarian journal in interwar Poland with a popular profile, addressed to a many number of librarians, mainly employed in educational libraries. It influenced the form, but most of all, the thematic content of the magazine. The article presents a wealth of contents discussed in the journal. The attention was paid to the articles, but also to texts within a small volume, but very important, especially in the historical perspective, informative value (bibliographic reviews, chronicle section). There were also characterized the main thematic units in the „Bibliotekarz” (bibliography, profession and training of librarians) were also characterized. „Bibliotekarz” as evidenced by the magazine, focused on the issues of Polish librarianship, was also open to foreign countries.

Keywords: „Bibliotekarz”; journal; librarianship; 1919-1939

DOI: <https://doi.org/10.34864/heteroglossia.issn.2084-1302.nr12.art15>